

Organizational foundations and results of the fight against epidemics in Uzbekistan during the Soviet period

N. SATTOROV¹

Tashkent State Pedagogical University

ARTICLE INFO

Article history:

Received July 2021
Received in revised form
20 July 2021
Accepted 15 August 2021
Available online
15 September 2021

Keywords:

Uzbekistan,
infectious diseases,
sanitation,
epidemic,
clean water,
environment,
air,
toxic substances,
population.

ABSTRACT

The peoples of the world throughout their history have suffered greatly from infectious diseases. At a time when the epidemiological situation around the world is worsening, the fight against epidemics, the strengthening of public health measures and the study of historical experience in this area is one of the most pressing issues in the history of mankind. The emergence and spread of infectious diseases are associated with a number of factors, including the climate, natural conditions, the solution of socio-economic problems in a particular country, in particular, with the state's health education, the state of preventive measures, the state of the environment, the sanitation of settlements, the availability of clean drinking water and sewerage, the organization of the treatment of infectious diseases.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Ўзбекистонда совет даврида эпидемияларга қарши кураш жараёнининг ташкилий асослари ва натижалари

АННОТАЦИЯ

Дунё халқлари барча тарихий даврларда юқумли касалликлардан кучли азият чекиб келган. Жаҳон бўйича бугунги кунда эпидемологик вазият ёмонлашган бир шароитда инсоният тарихида эпидемияларга қарши кураш, аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш тадбирларини кучайтириш ва бу борадаги тарихий тажрибани тадқиқ қилиш долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Юқумли касалликларнинг келиб чиқиши ва тарқалиши бир қатор омиллар билан боғлиқ бўлиб, иқлим хусусиятлари, табиий

Калит сўзлар:
Ўзбекистон,
юқумли,
касаллик,
санитария,
эпидемия,
тоза сув,
атроф-муҳит,
ҳаво,
захарли,
модда, аҳоли.

¹ Independent researcher of the Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan.
E-mail: kayzer994@gmail.com.

шароит, муайян давлатдаги ижтимоий-иқтисодий масалалар ечими, хусусан, давлат томонидан санитария маорифи ишининг йўлга қўйилиши, профилактика тадбирларининг аҳволи, ҳудуднинг экологик ҳолати, аҳоли яшаш пунктларининг санитария ҳолати, тоза ичимлик суви ва канализация тизимининг мавжудлиги, юқумли касалликларни даволаш тадбирларининг уюштирилиши шулар жумласидандир.

Организационные основы и результаты борьбы с эпидемиями в Узбекистане в советский период

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

Узбекистан,
инфекционный,
болезнь,
санитария,
эпидемия,
чистая вода,
окружающая среда,
воздух,
ядовитый,
вещества,
население.

Народы мира на протяжении своей истории сильно страдали от инфекционных заболеваний. В то время, когда эпидемиологическая ситуация во всем мире ухудшается, борьба с эпидемиями, усиление мер общественного здравоохранения и изучение исторического опыта в этой области является одним из самых актуальных вопросов в истории человечества. Возникновение и распространение инфекционных заболеваний связаны с рядом факторов, в том числе с климатом, природными условиями, решением социально-экономических проблем в конкретной стране, в частности, с проведением государством санитарного просвещения, состоянием профилактических мероприятий, состояние окружающей среды, санитарное состояние населенных пунктов, наличие чистой питьевой воды и канализации, организация лечения инфекционных заболеваний.

Ўзбекистоннинг иқлим шароитининг иссиқ ва қуруқлиги юқумли касалликлар тарқалишига ҳар томонлама имкон яратади. Тадқиқотларда аниқланишича, инсон саломатлигининг 17–20 фоизи атрофни ўраб турган иқлим ва табиий муҳитга боғлиқ. Шаҳарларнинг ўсиши, саноатнинг турли тармоқлари, айниқса ўзидан заҳарли моддалар тарқатувчи кимё саноати ва транспорт соҳасининг ривожланиши атроф-муҳит сифатининг ўзгаришига сабаб бўлади. Жумладан, атмосфера ҳавоси, сув ҳавзалари, тупроқнинг заҳарли кимёвий моддалар билан ифлосланиши инсон танасига салбий таъсир кўрсатиб, айрим касалликларнинг тарқалишига замин ҳозирлайди.

Маълумки, советлар давлатида атроф-муҳит муҳофазаси масаласига муайян даражада эътибор берилиб, 1946–1966 йиллар мобайнида умумиттифоқ миқёсда ушбу масалада жами 10 га яқин ҳужжат қабул қилинди. Ўзбекистонда ҳам табиий шароитлардан келиб чиқиб бир қатор тадбирлар амалга оширилди. 1961 йил август ойида Ўзбекистон ССР Министрлар Совети 1962–1965 йилларга мўлжалланган республикада сув қувурлари ва канализация хўжалигини ривожлантириш, каналлар ва ҳовузларни ифлослантириш манбаларини бартараф этиш режасини ишлаб чиқиб, бир қатор тадбирларни амалга ошириди.

Ўзбекистон КП МК ва Министрлар Совети 1979 йил февралида республикада табиий ресурслардан унумли фойдаланиш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш

бўйича тадбирларни ишлаб чиқди. Бу тадбирларга мувофиқ аҳоли пунктларида санитария тозалиги ва қўкаламзорлаштириш, қишлоқ жойларга қувурлар орқали ичимлик сувларини олиб бориш ва газлаштириш асосий масала қилиб қўйилди. Бироқ советлар даврида қабул қилинган қарорлар ва уларда белгиланган тадбирлар ҳар доим ҳам тўла бажарилавермади. Республикада атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ҳақидаги қарорда кўзда тутилган 198 та топшириқдан атиги 47 таси бажарилди, холос.

XX асрнинг 80-йилларида Ўзбекистон атроф-муҳит ҳавосининг ифлосланиши бўйича Иттифоқда энг юқори ўринлардан бирини эгаллаган бўлиб, саноат корхоналаридан бор-йўғи 1,4 фоизи экология-гигиена талабларига жавоб берди [9, 199]. Аҳоли сони ўсиб бораётган бир шароитда табиатдан фойдаланишни бошқариш ва такомиллаштириш, назоратни кучайтириш турли хил юқумли касалликларнинг олдини олишда энг муҳим тадбирлардан бири ҳисобланади. Ўзбекистонда Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси 1988 йил ташкил этилди [4, 87]. Шунга қадар бу вазифани турли идоралар бажарив келганлиги табиатни муҳофаза қилиш ишларини самарали амалга оширишга тўлиқ имкон бермай келди. 1990 йил 20 июнда Ўзбекистон ССР Олий Кенгашида “Санитар назорати тўғрисида” қонун қабул қилинди.

Совет ҳукмронлиги йилларида ўзидан заҳарли моддалар чиқарадиган саноат корхоналари баъзан аҳоли пунктларига яқин жойларда бунёд этилди. Электр кимё заводи типидаги корхоналар жаҳонда атиги 3 та. Бири Саҳройи Кабирда (аҳоли яшайдиган жойдан 110–140 км узоқликда), иккинчиси Францияга қарашли бўлиб, Океаниядаги Бехус оролида жойлашган. Унда кимёвий қурол ва дори-дармон ишлаб чиқарилади. Учинчиси Ўзбекистоннинг Навоий вилоятида. Завод ишчиларининг кучли заҳарланиши туфайли соchlари ва тирноқлари яшил тусга кириб қолган. 1989 йилгача “изофен инсектициди” ишлаб чиқариш учун зарур модда “диносеб” ишлатилганлиги сабабли ишчилар орасида жигар касаллиги билан оғриган кишилар сони кўпайган [17, 79].

1988 йили Ўзбекистон Республикаси худудида жойлашган саноат кархоналари атмосфера ҳавосига 1,3 млн. тоннага яқин заҳарли моддаларни чиқарди [8, 13]. Ўзбекистонда Тошкент, Ангрен, Олмалиқ, Андижон, Кўқон, Навоий, Фарғона, Чирчиқ каби шаҳарлар ҳавосининг ифлосланиш даражаси санитария нормаларига умуман жавоб бермади. Йирик шаҳарлар ҳавосидаги заҳарли моддалар ер ва сув ресурсларини заарлантириб, экологик ҳолатни ёмонлаштириши оқибатида инсон саломатлигига салбий таъсир кўрсатди.

Ўзбекистондаги салбий ижтимоий-экологик шароитнинг асосий сабабларидан яна бири қишлоқ хўжалигига заҳарли кимёвий моддаларнинг ҳаддан ташқари ортиқ ишлатилиши ва технология интизомининг пастлиги ҳамда инсон саломатлиги учун хавфли бўлган кимёвий дорилардан фойдаланишнинг тегишлича назорат қилинмаганлигига эди.

1963–1964 йилларда ЎзССР КП МК ва Министрлар Совети заҳарли кимёвий моддалардан фойдаланишга доир бир қатор қарорлар қабул қилди. 1965 йил 15 январда Ўзбекистон ССР Соғлиқни сақлаш министрлиги коллегиясида бу масала муҳокама этилди. 1967 йил март-апрель ойларида Ўзбекистон КП МК топшириғи билан республика Халқ назорати қўмитаси томонидан “Узсельхозтехника” омборларида заҳарли кимёвий моддаларнинг сақланиши, жамоа хўжаликлари ҳамда давлат хўжаликларида уларнинг ишлатилиш ҳолати текшириб чиқилди. Натижада

маъмурий ва маҳаллий органлар томонидан бу масала юзасидан бир қатор хато ва камчиликларга йўл қўйилганлиги аниқланди. Жумладан, аҳоли орасида қишлоқ хўжалиги ер майдонларини авиация ёрдамида кимёвий ишлов бериш тўғрисида ҳеч бир тушунтириш ишлари олиб борилмаганлиги маълум бўлди. Ўзбекистон КП МК ва ЎзССР Министрлар Советининг 1967 йил апрель йиғилишида республика қишлоқ хўжалиги майдонларида заҳарли кимёвий моддаларнинг қўпайтирилиши муносабати билан аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш борасида олиб борилаётган тадбирлар қониқарсиз, деб топилди. СССР Халқ назорати комитети органи томонидан ушбу масала ўрганилганда жуда кўп нохуш ҳолатлар аниқланади. Маълум бўлишича, қишлоқ хўжалиги майдонлари авиация ёрдамида ишлананаётганда, доимий равишда техник қоидалар бузилган. Учувчилар қишлоқ хўжалиги майдонларига дорини сепаётганда, қоида бўйича 5–10 метр эмас, 25–30 метр баландликдан фойдаланган [10, 228].

1971 йилда ЎзССР Министрлар Совети заҳарли кимёвий моддалардан фойдаланиш, сақлашни яхшилаш чора-тадбирларини ишлаб чиқди. Шунга мувофиқ 1975 йилда республика пахта майдонларининг 67 фоизи қишлоқ хўжалиги авиацияси билан ишланган бўлса, 1980 йил бу рақам 30 фоизга туширилди. Аммо Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги майдонларига сепилган кимёвий ўғитлар нормадан анча юқори бўлди. Республика хўжаликларида ҳар йили 1,3–1,4 млн. тонна минерал ўғитлар ва 80–85 минг тонна ҳар хил пестициidlар ишлатилди. Ўртacha ҳар гектар ерга 300–350 кг минерал ўғит ва 20–25 кг пестициidlар тўғри келди. Иттифоқ бўйича эса бу қўрсаткич ўртacha ҳар бир гектар ерга 1,5 кг пестициidlни ташкил этди. Иқтисодий жиҳатдан ривожланган мамлакатларда эса гектарига 0,5 кг пестициidlар солинган.

Республика қишлоқ хўжалиги майдонларига солинадиган кимёвий моддалар миқдори йилдан-йилга қўпайтириб борилди. 1963–1970 йиллар давомида ерга кимёвий ишлов бериш ва турли заҳарли кимёвий моддаларни қўллаш 1,5 баравар ортди. 1950 йилда Ўзбекистонга 0,9 миллион тонна минерал ўғит ажратилган бўлса, 1980 йилда уларнинг миқдори 5 миллион тоннадан ошиб кетди. Кимёвий дорилар керагидан ортиқ даражада ишлаб чиқарилиб, уларни заарасизлантириш учун ҳар йили катта маблағ сарфланди. 1990 йилда республикада муддати ўтиб кетган 12 минг тонна кимёвий дориворлар тўпланиб қолди. Ўша йилларда Ўзбекистон ССР Соғлиқни сақлаш министрлигида пестициidlар билан кучли заҳарланиш бўйича 13 та ҳолат қайд этилади. Натижада 245 киши азият чекиб, улардан 13 таси вафот этди. Республикада ҳар йили сурункали касбий заҳарланиш юзасидан 35–50 та ҳолат аниқланади. Ўзбекистон қишлоқ аҳолисининг катта қисми узоқ йиллар мобайнида заҳарли кимёвий моддаларнинг заарли таъсирини ўз бошидан ўтказдилар. Бу ҳол пахта майдонларини дефолиация қилиш жараёнида бевосита иштирок этган кишиларнинг норозилигига сабаб бўлди. Москванинг пахта якка ҳокимлигини ўрнатиш юзасидан берилган қўрсатмаси ва шу каби сиёsat минглаб кишилар, айниқса болалар соғлигига кучли таъсир қўрсатганлиги халқнинг норозилигини келтириб чиқарди [5, 43].

Инсон саломатлигини сақлашда тоза ичимлик суви муҳим ўрин эгаллайди. Республиkaning шаҳар ва туман марказларида аҳолини сув билан таъминлаш мақсадида сув қувурларини ўтказиш ишилари олиб борилди. Масалан, 1958 йил

республиканинг 34 та туман марказларида сув қувурлари ўтказилиши режалаштирилди [11, 17].

Республикада 1956–1958 йиллар давомида ичимлик суви қувурлари ўтказиш учун муайян маблағлар ажратилди. Масалан, 1956 йили республика шаҳарларида ичимлик суви қувурлари ўтказиш учун режа бўйича 10,8 млн. рубль ажратилди. Аммо кейинги йилларда шу мақсадда ажратилган маблағ бироз камайтирилди. 1958 йил республика шаҳарларида ичимлик суви қувурларини ўтказиш учун 8,2 млн. рубль ажратилди.

1959 йил 26 майда Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг “Ўзбекистон ССР шаҳар ва туман марказлари санитария ҳолатини яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилинди. Қарорда қурилиш трестларига ичимлик суви қувурлари ўтказишни тез ва сифатли амалга ошириш лозимлиги уқтирилади [12, 150].

XX аср 80-йилларининг бошида республиканинг турли ҳудудларида аҳолини тоза ичимлик суви билан таъминлаш юзасидан баъзи тадбирлар олиб борилди. Масалан, 1982 йили Ўзбекистонда Урганч-Хива-Янгиариқ, Зарафшон-Бухоро, Қўйимозор-Бухоро, Чим-Қарши магистрал сув қувурлари ишга туширилди. Республиkaning колхоз ва совхозларида 316,4 км сув қувурлари ўтказилди. Шунингдек, шаҳар ва туман марказларида 46 км ва қишлоқ жойларда 40 км канализация ўтказилди [13, 40].

1988 йилдан аҳоли сув истеъмол қиласидан жойларидаги сув ҳавзаларида лаборатория текшириши ўтказилганда, Ўзбекистонда 14,1 фоиз сувлар санитария-гигиена талабларига жавоб бермаслиги аён бўлди. Ер ости сувларининг ифлосланиши Қорақалпоғистон, Қашқадарё вилоятларида айниқса юқори бўлди.

Аҳоли орасида юқумли касалликлар тарқалишининг олдини олиш ва профилактика ишларини кучайтиришда умумий овқатланиш ва майний хизмат обьектларининг санитария ҳолатини яхшилаш муҳим аҳамиятга эга. Совет ҳукмронлиги йилларида бу турдаги муассасаларнинг санитария ҳолатини яхшилаш тадбирлари доимий равишда ўтказилиб турилган бўлса ҳам кўплаб обьектлар фаолияти санитария талабларига жавоб бермаганлиги учун ёпиб ташланган. Масалан, 1960 йил Андижон шаҳрида 22 та озиқ-овқат ва савдо обьектлари антисанитария ҳолатида бўлганлиги учун ёпиб қўйилиб, шаҳар санитария-эпидемиология станцияси томонидан 459 кишига 30 750 рубль миқдорида жарима белгиланди. Шунингдек, асосан Андижон шаҳри марказий кўчаларининг тозалигига эътибор қаратилиб, шаҳар четидаги кўчалар ўз ҳолига ташлаб қўйилган [1, 15].

Тошкент шаҳри бозорларининг санитария ҳолати ҳам талабга мутлақо жавоб бермади. Масалан, шаҳардаги Олой бозори 11 йил давомида бирор марта капитал таъмирланмаган ва бозордаги овқатланиш шахобчалари, ҳожатхоналари санитария талабларига умуман жавоб бермаган [14, 76].

Юқорида таъкидланган омилларнинг барчаси республикада баъзи юқумли касалликларнинг ўсишига сабаб бўлди. 1971 йилда 1970 йилга нисбатан ўткир ичак касалликлари Тошкент вилоятида 25,8 фоизга, Бухоро вилоятида 68,9 фоизга, Наманган вилоятида 13 фоизга, вирусли гепатит Тошкент шаҳрида 70,1 фоизга, Қашқадарё вилоятида 72,9 фоизга ўсди [14, 78].

Юқумли касалликларнинг олдини олиш ва тугатишда санитария-эпидемия хизматининг ташкил этилиши муҳим ўрин тутади. Иккинчи жаҳон урушидан

кейинги йилларда Ўзбекистонда санитария-эпидемия тармоғи алоҳида соҳа бўймасдан, тиббиёт бўлимларида, унинг таркибий қисми сифатида фаолият олиб борди. Ниҳоят, 1948 йил Ўзбекистон санитария-эпидемия муассасаларининг I съезди ўтказилиб, унинг иштирокчилари СЭСларни алоҳида тармоқ сифатида ташкил этишни республика ҳукуматидан сўрайди. Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш министрлиги тегишли асословчи ҳужжатларни ҳукуматга тақдим этди. Мазкур ҳужжатлар ҳар томонлама ўрганиб чиқилди ва ҳукуматнинг 1952 йил 13 майда қабул қилган қарори билан республика Санитария-эпидемия станцияси (СЭС) ташкил этилди. Шу қарор асосида республика вилоятларида ҳам СЭСлар мустақил соҳа сифатида фаолият кўрсата бошлади [3, 30–33].

Республика санитария-эпидемия хизмати тармоғи айниқса 1960 ва 1970 йиллар оралиғида кескин кўпайди. Санитарияэпидемия станциялари сони ортиб борган бўлса ҳам, уларни кадрлар билан таъминлаш борасида бир қатор қийинчиликларни бартараф этишга тўғри келди. Қашқадарё вилоятида СЭС ташкил этилган дастлабки йилларда жами 9 та санитар врач хизмат қилиб, уларнинг ҳаммаси марқаздан юборилган мутахассислар эди. Урушдан кейинги йилларда Иттифоқ ва Ўзбекистон ССР Соғлиқни сақлаш министрликлари вилоятлардаги СЭСлар фаолиятига етарлича эътибор бермай келди. 1947 йил 5 апрелда Қашқадарё вилояти соғлиқни сақлаш муассасалари конференциясида вилоят СЭС мудири И. Адрашакин шундай дейди: “Республика Соғлиқни сақлаш министрлиги бизга кам эътибор бермоқда. Менинг икки йиллик иш фаолиятим давомида бирор киши келиб жойлардаги иш шароитини текширгани йўқ. Бизга шундай машина беришганки, у ҳар доим ремонтда. Министрликдан санитарияга оид ҳеч қандай адабиёт юборилмайди” [18, 264].

Ўзбекистон кўпгина юқумли касалликларнинг кўрсаткичлари бўйича Иттифоқда юқори ўринда турди. Масалан, 1974 йил Иттифоқда ҳар 100 000 аҳолига ич терлама билан касалланиш 9,3 тага тўғри келса, бу Ўзбекистонда 45,2 тани ташкил этди. Украина ва Белоруссия каби республикаларда бу 2,7 ва 2,9 тага тўғри келди [15, 33].

Совет даврида Ўзбекистонда тез-тез ўта хавфли юқумли касалликлар ҳам тарқалиб турди. Масалан, 1957 йил ҚҚ АССРда 3 та, Бухоро вилоятида 2 та, Тошкент шаҳри ва Қашқадарё вилоятида 1 тадан куйдирги билан касалланганлар рўйхатга олинади [2, 100].

Совет ҳукмронлиги йилларида кўп тарқалган юқумли касалликлардан бири – вирусли гепатитга қарши кураш тадбирлари ҳам олиб борилиб, мамлакатда бу касалликни ҳисобга олиш ишлари XX асрнинг 50-йилларидан бошланган. 1950 йили Иттифоқ бўйича 133170 киши ушбу касаллик бўйича рўйхатга олинган бўлса, 1989 йилда 910 000 киши сариқ хасталиги билан оғриди. Иттифоқдош республикалар орасида Ўзбекистон сариқ касаллиги кўп тарқалган ҳудудлардан бири бўлиб, атроф-муҳит ҳавосининг кучли ифлосланганлиги, қишлоқ хўжалигида зарарли кимёвий моддаларнинг кўплаб қўлланиши, санитария-гигиена қоидаларининг бузилганлиги касалликнинг тарқалишига қулай шароит яратиб берди. Масалан, Сурхондарё вилоятида 1962 йилда 3 885 киши вирусли гепатит билан рўйхатга олинган бўлиб, bemорлар сони олдинги йилга нисбатан 20–25 фоизга ўсди [6, 26]. 1966 йилнинг дастлабки 9 ойида Сариосиё туманида сариқ касаллиги

билин хасталанганлар сони ўтган йилга нисбатан 74,2 фоизга, 1968 йилда туманинг Шарғун қўрғонида касаллик 3,4 марта кўпайди [7, 34–38].

Ўзбекистон вилоятларида вирусли гепатитга қарши кураш штаби ва эпидемияга қарши фавқулодда комиссия иш олиб борди. Сариқ касаллигининг “В” тури кўпроқ тиббий асбобускуналар орқали юқиш ҳолатлари аниқланган, аммо бунинг олдини олиш чоралари кўрилмади. 1976 йилда Қашқадарё вилоятида 10 та шприцларни зарарсизлантириш пунктидан 2 таси ишлаб турди. Вилоят аҳолисининг шприцга бўлган талаби 20–25 фоиз қондирилди.

1981 йилда СССР Соғлиқни сақлаш министрлигининг 752-сонли “Вирусли гепатит касаллигининг олдини олишнинг чора-тадбирларини кучайтириш ҳақида”ги қарори қабул қилинди. Ушбу қарорни ҳаётга татбиқ этишни уюштириш мақсадида шу йили Ўз КП МК ва ЎзССР Министрлар Советининг “Ўзбекистон ССРда вирусли гепатит касаллигининг олдини олиш юзасидан кечиктириб бўлмайдиган зарур чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилинди [9, 200].

Сариқ касаллиги ва унинг олдини олиш, тугатиш масалалари республика ва вилоят раҳбариятининг, соғлиқни сақлаш соҳаси ходимларининг энг долзарб вазифаларидан бирига айланди. Чунки бу касалликка чалиниш даражаси Ўзбекистонда бошқа ҳудудларга нисбатан ўсиб борди. 1981 йил апрелида Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш министрлигининг “Ўзбекистонда вирусли гепатит касаллигининг олдини олишнинг кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлари тўғрисида”ги буйруғи эълон қилинди.

Хуллас, Ўзбекистонда совет даврида юқумли касалликлар кенг тарқалиб, вақти-вақти билан ҳудудларда эпидемиялар келиб чиқди. Бундай ҳолатнинг келиб чиқишига аввало, санитария маорифининг сустлиги, қишлоқ хўжалигида турли заҳарли кимёвий моддаларнинг талабдан ортиқ даражада қўлланиши, аҳолини тоза ичимлик суви билан таъминлаш муаммоларининг кескинлиги, экологиянинг ёмонлашганлиги ва бошқа шу каби омиллар сабаб бўлди. Инсон саломатлигини муҳофазалаш иши кўп жиҳатдан тоза ичимлик суви таъминоти ва канализация хизматининг қай даражада йўлга қўйилишига жиддий боғлиқ бўлиб, совет даврида Ўзбекистонда бу борада муайян ишлар олиб борилган бўлса-да, аммо тоза ичимлик суви қувурларини ўтказиш учун ажратилаётган моддий маблағлар ва уларни ўзлаштириш ишидаги хато ва камчиликлар туфайли аҳолини тоза ичимлик суви билан таъминлаш кўрсаткичи жуда паст даражада бўлди. Республика қишлоқларида аҳолининг катта қисми очиқ сув ҳавзалари, яъни ариқ ва каналлар сувини истеъмол қилди. Натижада Ўзбекистон ич терлама, бруциллёз, безгак, вирусли гепатит каби юқумли касалликларнинг тарқалиши бўйича Иттифоқ республикалари орасида энг юқори ўринни эгаллади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Андижон вилояти Давлат архиви, 607-фонд, 1-рўйхат, 42-ийғма жилд, 15-варақ.
2. Бургасов Н.Н. Состояние и перспективы дальнейшего снижения инфекционной заболеваемости в СССР. – С. 112.
3. Здравоохранения Узбекской ССР в цифрах и документах (1924–1986 гг.). – 1987. – С. 216.
4. Рафиков А.А. Геоэкологик муаммолар. – Т.: Ўқитувчи, 1997.

5. Социально-экономический проблемы Узбекистана в условиях перестройки. – Т.: Фан, 1990. – С. 124.
6. Сурхондарё вилояти Давлат архиви, 77-фонд, 1-рўйхат, 127-ийғма жилд, 26-варақ.
7. Сурхондарё вилояти Давлат архиви, 77-фонд, 3-рўйхат, 114-ийғма жилд, 34–38-варақлар.
8. Холмўминов Ж. Экология ва ердан фойдаланишнинг ҳуқуқий масалалари. – Тошкент.: Меҳнат, 1991. – Б. 13.
9. Шодиметов Ю. Ижтимоий экологияга кириш. – Т.: Ўқитувчи, 1994.
10. Ўзбекистон Миллий архиви (Ўз МА), Р-2172-фонд, 2-рўйхат, 1566-ийғма жилд, 228-варақ.
11. Ўз МА, Р-837-фонд, 38-рўйхат, 9182-ийғма жилд, 17-варақ.
12. Ўз МА, Р-2389-фонд, 1-рўйхат, 315-ийғма жилд, 150-варақ.
13. Ўз МА, Р-837-фонд, 41-рўйхат, 6238-ийғма жилд, 40-варақ.
14. Ўз МА, Р-837-фонд, 41-рўйхат, 2493-ийғма жилд, 76-варақ.
15. Ўз МА, Р-837-фонд, 41-рўйхат, 3912-ийғма жилд, 33-варақ.
16. Ўз МА, Р-837-фонд, 38-рўйхат, 9182-ийғма жилд, 4-варақ.
17. Қаршиев Р.М. Навоий шаҳрининг иҳтисодий-ижтимоий ва маданий тараққиёти: тажриба ва муаммолар (1958–1990 йй.). Тарих фанлари номзоди диссертацияси. Андижон, 1996. – Б. 168.
18. Қашқадарё вилояти Давлат архиви, 193-фонд, 1-рўйхат, 59-ийғма жилд, 264-варақ.